

Det ekonomiska kretsloppet

Inledning

Emma, en 19-årig tjej med kopparfärgat hår i en lös fläta och intensiva gröna ögon, satt på en bänk vid Varbergs torg. Hon hade på sig en sliten jeansjacka över en enkel vit t-shirt och ett par svarta jeans. Runt halsen hängde en kamera - hennes ständiga följeslagare. Emma var känd för sin nyfikenhet och envishet, men också för sin förmåga att se mönster där andra bara såg kaos. Hon drömde om att bli dokumentärfotograf och berätta viktiga historier genom sina bilder. Idag hade hon ett speciellt uppdrag. Hennes samhällskunskapslärare hade gett klassen i uppgift att dokumentera hur samhällsekonomin fungerar i praktiken, och Emma hade bestämt sig för att skapa en fotoserie som visade det ekonomiska kretsloppet i Varberg.

"Hur svårt kan det vara?" mumlade Emma för sig själv medan hon studerade torget framför sig. "Det är ju bara pengar som går runt."

Hon lyfte kameran och tog några bilder av morgonhandeln på torget. Plötsligt insåg hon att hon inte hade en aning om var hon skulle börja. Hur skulle hon fånga något så abstrakt som samhällsekonomi på bild?

Utmaning

Emma suckade och tog fram sin anteckningsbok. Hon hade skrivit ner några nyckelbegrepp från läroboken: "BNP", "inflation", "utbud och efterfrågan", "offentlig sektor". Men hur skulle hon översätta dessa till bilder som berättade en historia?

"Det här kommer aldrig att fungera," muttrade hon och slängde frustrerat ner anteckningsboken i väskan. "Jag behöver något konkret, något verkligt."

Just då ringde hennes telefon. Det var hennes mamma.

"Hej gumman, kan du köpa med dig mjölk på vägen hem? Priset har gått upp igen, kan du tänka dig! Två kronor dyrare än förra månaden."

Emma rynkade pannan. "Varför är mjölken dyrare?"

"Inflation, antar jag," svarade mamman lätt. "Allt blir ju dyrare."

När samtalet avslutades satt Emma kvar med en fundersam blick. Inflation... det var ju ett av begreppen på hennes lista. Kanske fanns det en ingång här?

Möten

Emma bestämde sig för att börja sin resa vid källan - det lokala mejeriet utanför stan. Hon cyklade dit och möttes av bonden Sven som stod lutad mot sin traktor.

"Ursäkta," ropade Emma och höll upp sin kamera. "Jag gör ett skolprojekt om samhällsekonomi. Får jag ställa några frågor om mjölkpriset?"

Sven drog handen genom sitt gråsprängda hår och log. "Visst, men det är inte så enkelt som folk tror."

Emma tog fram sin anteckningsbok. "Varför har mjölkpriset gått upp?"

"Tja," började Sven och pekade mot sina kossor som betade i hagen, "mina kostnader har ökat. Fodret är dyrare eftersom energipriserna har stigit. Jag måste betala mer för diesel till traktorn, och räntorna på mina lån har gått upp."

Emma fotograferade Sven med hans kossor i bakgrunden medan hon antecknade.

"Så det är inte bara du som höjer priset för att tjäna mer?"

Sven skrattade högt. "Nej, du. Jag är bara en liten kugge i ett stort maskineri. Jag säljer till mejeriet, som säljer till butikerna, som säljer till dina föräldrar. Alla i kedjan har kostnader som ökat."

"Kostnadsinflation," mumlade Emma och skrev ner ordet i sin anteckningsbok.

"Precis!" sa Sven imponerat. "Du kan dina grejer."

Nästa stopp var ICA Kvantum i centrala Varberg. Emma hittade butikschefen Maria bland hyllorna där hon kontrollerade varuplaceringar.

"Hej," sa Emma och presenterade sitt projekt. "Jag undrar över prisökningar och hur ni bestämmer era priser?"

Maria, en energisk kvinna i 40-årsåldern med kort blont hår och snabba rörelser, gestikulerade mot butiken. "Det handlar om utbud och efterfrågan. Se där borta vid jordgubbarna."

Emma följde med till fruktavdelningen där Maria pekade på de röda bären.

"Just nu är de dyra eftersom säsongen precis börjat. Lågt utbud, hög efterfrågan. Om några veckor kommer priset sjunka när alla odlare har mogna bär."

Emma tog några bilder av prislappen och jordgubbarna. "Men ni bestämmer väl priserna själva?"

Maria skakade på huvudet. "Till viss del. Men vi måste förhålla oss till våra inköpspriser, konkurrenternas priser och vad kunderna är villiga att betala. Det är en balansgång."

"Som en marknad," sa Emma och fotade medan Maria nickade instämmande.

"Precis. Och vi är bara en del av en större ekonomi. Vi anställer personal, betalar skatt, köper varor från leverantörer. Allt hänger ihop i ett kretslopp."

Efter besöket i mataffären styrde Emma stegen mot kommunhuset. Hon hade bokat en kort intervju med kommunalrådet Johan. Han tog emot henne i sitt kontor med utsikt över hamnen.

"Intressant projekt," sa Johan och lutade sig tillbaka i sin kontorsstol. Han var en man i 50-årsåldern med glasögon och en formell men vänlig framtoning. "Hur kan jag hjälpa till?"

"Jag försöker förstå hur allt hänger ihop," förklarade Emma och visade sina anteckningar. "Bonden Sven säljer mjölk, ICA säljer den vidare... men var kommer kommunen in i bilden?"

Johan log. "Vi är en stor del av det ekonomiska kretsloppet. Tänk så här: Sven betalar skatt på sin inkomst. ICA betalar företagsskatt och moms. Deras anställda betalar inkomstskatt. Alla dessa skattepengar går delvis till kommunen."

"Och vad gör ni med pengarna?" frågade Emma och tog några bilder av Johan vid sitt skrivbord.

"Vi driver skolor, äldreomsorg, bygger vägar, sköter parker..." Johan räknade på fingrarna. "En plats i grundskolan kostar cirka 100 000 kronor per elev och år. Ett äldreboende kostar över 800 000 kronor per person och år."

Emma visslade lågt. "Så mycket?"

"Ja, välfärd kostar. Men pengarna går tillbaka in i ekonomin. Vi anställer lärare, undersköterskor, parkarbetare. De får lön, handlar i affärer, betalar skatt... och så fortsätter kretsloppet."

Lösning

Tillbaka på torget satte sig Emma på samma bänk där hon börjat dagen. Nu med huvudet fullt av intryck och kameran full med bilder. Hon började skissa på hur bildserien skulle se ut.

"Hej, får jag sitta här?"

Emma tittade upp och mötte blicken från en äldre man med vänliga ögon och en välanvänd anteckningsbok i handen.

"Självklart," svarade hon och flyttade sin väska.

Mannen satte sig ner och kastade en blick på hennes anteckningar.

"Samhällsekonomi? Intressant ämne."

Emma log. "Ja, men svårt att få grepp om. Jag försöker skapa en fotoserie som visar det ekonomiska kretsloppet."

"Får jag se vad du har hittills?" frågade mannen.

Emma visade bilderna på kamerans display - bonden Sven med sina kor, Maria i mataffären bland jordgubbarna, kommunalrådet Johan vid sitt skrivbord.

"Hmm," sa mannen eftertänksamt. "Du har fångat delar av kretsloppet, men det saknas något viktigt."

"Vad då?" frågade Emma nyfiket.

Mannen pekade mot torget där människor rörde sig mellan stånden. "Människorna. Hushållen. De är navet i hela ekonomin. De arbetar, konsumerar, sparar, betalar skatt. Utan dem stannar kretsloppet."

Emma rynkade pannan. "Men jag har ju bilder på människor..."

"Ja, men du behöver visa kopplingen," förklarade mannen. "Visa hur Lisas lön som undersköterska på kommunens äldreboende blir till mat hon köper på ICA, som i sin tur köper mjölk från Svens mejeri. Visa hur skatten hon betalar går till kommunen som driver äldreboendet där hon jobbar."

Emmas ögon vidgades. "Ett kretslopp! Precis som i boken!"

"Exakt," nickade mannen. "Verkliga flöden av varor och tjänster åt ena hållet, finansiella flöden av pengar åt andra hållet."

Avslutning

En vecka senare stod Emma stolt framför sin fotoutställning i skolans aula. Bilderna var arrangerade i en cirkel som visade det ekonomiska kretsloppet - från bonden till mejeriet, till butiken, till konsumenten, till kommunen och tillbaka igen.

Hennes lärare, Margareta, betraktade imponerat utställningen. "Det här är verkligen bra, Emma. Du har gjort det abstrakta konkret."

Emma log. "Tack. Jag insåg att ekonomi inte bara handlar om siffror och diagram. Det handlar om människor och deras vardagliga beslut."

"Precis," nickade Margareta. "Och det är därför det är så viktigt att förstå grunderna. Varje gång du handlar mat, söker jobb eller röstar i ett val är du en del av samhällsekonomin."

Emma tittade på sin sista bild - en panoramabild över Varbergs torg med alla människor i rörelse. Under bilden hade hon skrivit: "Samhällsekonomi är något som påverkar oss alla varje dag."

"Förresten," sa Emma plötsligt, "jag träffade en äldre man på torget som gav mig idén till kretsloppet. Han verkade kunna mycket om ekonomi, men jag fick aldrig hans namn."

Margareta log hemlighetsfullt. "Kanske var det Mats Larsnäs? Han är ekonomiprofessor emeritus och brukar sitta på torget och skriva. Han har skrivit flera läroböcker om samhällsekonomi."

Emma skrattade. "Vilken slump! Eller kanske var det inte en slump... kanske var det marknadskrafterna som förde oss samman."

"Eller det ekonomiska kretsloppet," svarade Margareta med en blinkning.

Inledning

Emma stod stolt framför sin fotoutställning i skolans aula. Hennes bilder av det ekonomiska kretsloppet hade fått mycket beröm, men hon kände att det fanns mer att utforska. När hon packade ihop sin kamera efter presentationen, kom hennes lärare Margareta fram till henne.

"Emma, det var verkligen ett imponerande arbete," sa Margareta med ett leende.

"Men vet du vad? Det finns så mycket mer inom samhällsekonomin som skulle kunna bli fantastiska bilder."

Emma tittade nyfiket på sin lärare. "Som vad då?"

"Vad sägs om inflation, konjunkturer eller arbetsmarknaden?" Margareta räckte fram en bok. "Här finns mer inspiration om du vill fortsätta ditt projekt."

Emma tog emot boken och bläddrade i den. "Det låter faktiskt spännande. Jag tror jag fortsätter!"

Utmaning

Nästa morgon satt Emma på Varbergs strandpromenad med kameran i knäet och boken uppslagen. Hon hade bestämt sig för att utforska tre nya områden: inflation, konjunkturer och arbetsmarknaden. Men hur skulle hon fånga dessa abstrakta begrepp på bild?

"Inflation... prisökningar... pengar som förlorar värde," mumlade hon för sig själv medan hon antecknade. "Konjunkturer... ekonomin går upp och ner... högkonjunktur och lågkonjunktur."

Hon suckade frustrerat. Det var lättare att fotografera det ekonomiska kretsloppet med konkreta människor och platser. Hur skulle hon kunna visa något så abstrakt som inflation?

Plötsligt ringde hennes telefon. Det var morfar Göran.

"Hej Emma! Jag hörde från din mamma att ditt ekonomiprojekt gick bra. Vill du komma över? Jag hittade några gamla fotoalbum som kanske kan vara intressanta för dig."

Möten

Morfar Göran bodde i ett litet hus nära hamnen i Varberg. När Emma kom dit hade han dukat fram kaffe och kanelbullar på verandan.

"Titta här," sa Göran och öppnade ett gammalt album. "Här är kvitton och prislappar som jag sparat genom åren."

Emma bläddrade fascinerat genom albumet. Där fanns ett kvitto på en glass från 1975 som kostade 1 krona, ett tidningsurklipp om bensinpriset 1982 som var 3,50 kr litern, och en prislapp från en kostym som kostade 175 kronor 1965.

"Det här är ju perfekt för att visa inflation!" utbrast Emma och tog fram sin kamera för att fotografera de gamla kvittona.

Göran nickade. "Precis. När jag var ung kunde man köpa en glass för en krona. Idag kostar samma glass 15 kronor. Det är inflation - pengarna har förlorat i värde över tid."

Emma antecknade ivrigt. "Så om inflationen är 2% per år..."

"...så förlorar 100 kronor ungefär 2 kronor i köpkraft varje år," avslutade Göran. "Det är därför Riksbanken försöker hålla inflationen stabil runt 2%. För hög inflation skapar osäkerhet, för låg kan leda till ekonomisk stagnation."

Nästa dag besökte Emma sin moster Lisa som arbetade på Arbetsförmedlingen i Varberg. Lisa hade lovat att hjälpa henne förstå arbetsmarknaden.

"Så, du vill veta mer om arbetsmarknaden?" frågade Lisa när Emma kom in på hennes kontor.

Emma nickade. "Jag förstår att det handlar om jobb, men hur fungerar det egentligen?"

Lisa pekade på en digital skärm på väggen som visade statistik över lediga jobb och arbetssökande. "Arbetsmarknaden är som vilken marknad som helst - det handlar om utbud och efterfrågan. Arbetssökande erbjuder sin arbetskraft, och arbetsgivare efterfrågar den."

"Men varför finns det arbetslöshet om det finns lediga jobb?" frågade Emma och fotade skärmen.

Lisa log. "Bra fråga! Det finns olika typer av arbetslöshet. Se här," hon pekade på ett diagram. "Friktionsarbetslöshet är när människor är tillfälligt arbetslösa mellan jobb. Som Ahmed här som slutade på caféet förra veckan och börjar på lagret nästa vecka."

Emma nickade och tog anteckningar.

"Sedan har vi strukturarbetslöshet," fortsatte Lisa. "Det är när de arbetslösas kompetenser inte matchar de lediga jobben. Till exempel finns det många IT-jobb, men om de arbetslösa har utbildning inom tillverkningsindustri uppstår en matchningsproblematik."

"Och så finns det konjunkturarbetslöshet," sa Emma, som läst på.

"Precis! När ekonomin går dåligt och företag varslar personal. Som under finanskrisen 2008 när många byggföretag fick problem."

På eftermiddagen hade Emma bokat ett möte med Johan på banken. Hon ville lära sig mer om konjunkturer.

"Konjunkturer är ekonomins naturliga svängningar," förklarade Johan och ritade en vågformad kurva på ett papper. "Tänk dig ekonomin som ett hav med vågor - ibland går det uppåt, ibland nedåt."

Emma fotade den vågformade kurvan. "Hur påverkar det vanliga människor?"

"Under högkonjunktur går det bra för företagen, arbetslösheten är låg och det är lätt att få jobb," sa Johan. "Under lågkonjunktur är det tvärtom - företag har det svårt, arbetslösheten ökar och det blir svårare att få jobb."

"Kan man påverka konjunkturerna?" frågade Emma.

Johan nickade. "Det är där ekonomisk politik kommer in. Finanspolitik och penningpolitik används för att jämna ut svängningarna."

"Finanspolitik... det är väl när staten använder skatter och utgifter?" frågade Emma.

"Precis! Om ekonomin går dåligt kan staten sänka skatterna eller bygga fler vägar för att skapa jobb. Penningpolitik handlar om hur Riksbanken styr räntan. Låg ränta stimulerar ekonomin, hög ränta bromsar den."

Lösning

Tillbaka hemma satt Emma vid sitt skrivbord och sorterade alla sina nya bilder. Hon hade foton av morfars gamla kvitton, Arbetsförmedlingens statistik, och Johans konjunkturkurva. Men hur skulle hon knyta ihop allt detta?

Det knackade på dörren och hennes lillebror Lukas stack in huvudet.

"Vad gör du?" frågade han nyfiket.

"Jag försöker visa hur inflation, konjunkturer och arbetsmarknaden hänger ihop," suckade Emma. "Men det är svårt att göra det konkret."

Lukas tittade på bilderna. "Varför inte göra som ett spel? Som Monopol fast på riktigt?"

Emma tittade förvånad på sin lillebror. "Ett spel?"

"Ja, du vet. Man börjar med pengar, sen händer olika saker. Inflation gör att pengarna blir mindre värda. Konjunkturer gör att man ibland har tur, ibland otur. Och arbetsmarknaden handlar om vilka jobb man kan få."

Emma stirrade på Lukas och bröt sedan ut i ett stort leende. "Lukas, du är ett geni! Ett ekonomiskt spel där spelarna får uppleva hur samhällsekonomin fungerar!"

Avslutning

Två veckor senare hade Emma förvandlat skolans gymnastiksal till ett gigantiskt brädspel. Golvet var indelat i rutor som representerade olika delar av ekonomin.

Eleverna fick agera spelpjäser och röra sig mellan rutorna.

"Välkomna till 'Ekonomiloppet'!" ropade Emma till sina klasskamrater. "Ni kommer att få uppleva hur samhällsekonomin fungerar på riktigt!"

Eleverna delades in i grupper som representerade hushåll, företag, banker och offentlig sektor. De fick pengar, resurskort och uppdrag att utföra.

"När inflationsklockan ringer förlorar era pengar i värde!" förklarade Emma. "Om konjunkturpilen pekar uppåt får företagen mer pengar, om den pekar nedåt får de mindre."

Margareta stod i ett hörn och betraktade imponerat hur eleverna engagerade sig i spelet. De förhandlade, köpte, sålde och upplevde på ett konkret sätt hur ekonomin fungerade.

Efter spelet samlade Emma alla för en diskussion.

"Vad lärde ni er?" frågade hon.

"Att allt hänger ihop!" sa en klasskamrat. "När Riksbanken höjde räntan blev det dyrare för mig att låna till mitt hus, men inflationen sjönk."

"Jag förstod varför utbildning är viktigt," sa en annan. "När jag utbildade mig fick jag bättre jobb och högre lön, även under lågkonjunkturen."

Emma log nöjt. "Precis! Samhällsekonomi handlar om hur allt hänger ihop - det ekonomiska kretsloppet, inflation, konjunkturer och arbetsmarknaden. Och vi är alla en del av det."

Margareta kom fram till Emma efter lektionen. "Det här var fantastiskt, Emma. Du har gjort något abstrakt till något konkret och engagerande."

Emma log. "Tack. Jag insåg att ekonomi inte bara handlar om siffror och diagram. Det handlar om människor och deras vardagliga beslut. Och det bästa sättet att förstå det är att uppleva det."

"Vet du vad?" sa Margareta. "Jag tror du har en framtid som ekonomilärare framför dig."

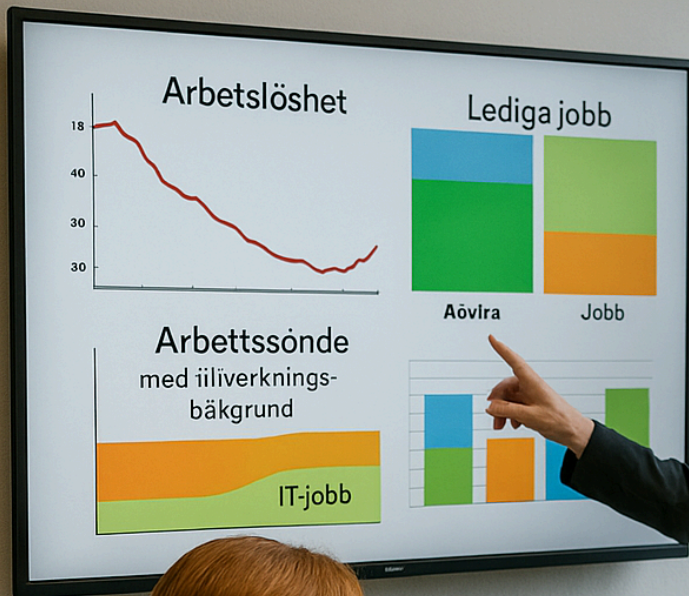
Emma skrattade. "Kanske det. Eller så blir jag ekonomifotograf och dokumenterar hur ekonomin påverkar människors liv."

"Oavsett vilket," sa Margareta, "har du förstått det viktigaste - att ekonomi är något som berör oss alla, varje dag."

Arbetsförmedlingen

175 kr
bandarsobande
niffverkhngagagruind
3,50 kr
IT-jobb

